The article deals with studying the phraseological units as verbally-shaped signs of expressing the qualitative characteristics of a person. Adjectival idioms are considered from the point of view of the inherent different emotional and expressive features.
Key words: phraseological units, adjectival idiom, semantic content, emotional and assessive qualities, expression.

Л. В. Кравець

ФІТОМОРФНІ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТ.

У статті описано різновиди фітоморфних метафор. Стисло проаналізовано їх зв'язок із первісним міфологічним світоглядом. Виявлено залежність вживання фітоморфних метафор у поезії минулого століття не тільки від індивідуально-авторських уподобань, а й від парадигми культури певного періоду, від належності митців до певних літературних шкіл, течій, напрямів.
Ключові слова: метафора, фітоморфізація, фітоморфна метафора, поетичні архетипи.

У сучасній лінгвістиці вивчення метафори є одним із перспективних напрямів дослідження. Більшість сучасних теорій метафори вибудувані на засадах когнітивної лінгвістики й спрямовані на соціальну комунікацію, бо містять ідеї, які формують уявлення про метафору як інструмент для створення, моделювання й оцінки соціальних процесів, як засіб впливу на свідомість соціуму. У такому аспекті проводили дослідження Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер, Ж. Фоконьє, С. Коулсон, В. Еванс, Й. Цінкен, А. Баранов, Ю. Караулов, А. Чудинов, Н. Кузьміна та ін. Поетичну метафору досліджували переважно в семантичному, семантико-стилістичному та семантико-граматичному аспектах, а методи когнітивної лінгвістики до неї застосовували зрідка. Проте поетична метафора також володіє значними пізнавальними й експресивними можливостями. Вона є продуктом творчої думки, результатом цілеспрямованих і свідомих естетичних пошуків, а це означає, що її можна розглядати як мовне, ментальне й культурне явище.

Мета цього дослідження – охарактеризувати в руслі когнітивної лінгвістики фітоморфні метафори української поезії ХХ ст.

Метафори, донорськими сферами яких виступають концепти *рослин,* називають ***фітоморфними***. Фітоморфні метафори закорінені у міфології і пов'язані з язичницьким анімізмом. У давнину рослини вважали божествами, а нині їх часто асоціюють із сонячною енергією. Найпомітнішим рослинним образом, який втілює в собі універсальну концепцію світу, є Світове дерево (Небесне дерево, Дерево пізнання).

Образ дерева, як доводять дослідники, протягом тривалого часу визначав модель світу в багатьох культурних традиціях [3, с. 11]. М. Попович, припускає, що цей образ має якісь глибинні корені у психології сприйняття. Його універсальність, на думку вченого, пов'язана з тим, що спрямованість "угору" як напрямок росту дерева і більшості рослин – символізує життя та розвиток, а "вниз" – згасання, смерть [5, с. 55]. У поетичній формі схожу думку висловив І. Калинець: *Початок дерева життя – у серці, // його велінням дерево росте*. В давнину слов'яни наділяли магічними властивостями окремі, переважно старі дерева та шанували ліси. Згодом у міфопоетичній свідомості слов'ян дерево і храм зблизилися як місця, де здійснювалися різні обряди. Священними у наших предків вважалися *дуб, ясен, береза, тополя, верба, липа, вишня*.

Надзвичайно важлива роль рослин у житті людини визначила не тільки їх міфологізацію, а й подальшу метафоризацію в художній літературі. Більшість традиційних фітоморфних метафор в українській поезії ХХ ст. сумірна з їх значущістю в міфічних уявленнях.

За результатами нашого дослідження, найчастіше в українській поезії ХХ ст. брали участь у метафоризаційних процесах концепти *дуба, берези, тополі, верби, сосни* та невизначеного *дерева*. Рідше задіювали в метафоризації концепти інших дерев, зокрема *липи, клена, яблуні, каштана, явора, вишні*, ще рідше – *смереки, акації, груші, ясена, горобини, осики, черемухи, шовковиці, черешні, ялини*, а також *пальми, кипариса, кедра, платана* та ін.

До найбільш поважаних європейцями дерев здавна належить *дуб*. У деяких індоєвропейських діалектах на позначення і дерева, і дуба існувало одне слово, представлене основою із чергуванням **t'e/orų- / *t're/orų-* [2, с. 612]. Крім того, у давніх індоєвропейських традиціях із дубом був пов'язаний бог грому, що відображено в словах з варіантами основ

**p[h]erk[h]°u-* // **p[h]eru-* [Гамкрелидзе, Іванов, с. 614]. Спільнослов'янська назва цього божества **Perunъ* утворена від основи *p[h]eru-* (в українській мові – Перун) [2, с. 615].

У східних слов'ян дуб вважався священним деревом, деревом могутнього Перуна. Ці уявлення відображені в метафорах: О *дубе, князю пущ, достойне дерево монарше // в короні осені – пурпурі листя, з пнем корявим, // коли, щоб відпочити в тіні, спиняться у марші, // схиляєшся до уст вождів шорстким причастям слави* (Б.-І. Антонич), *дуб прискакує до дуба – два боги сердиті* (Б.-І. Антонич), *князю мій дубе* (І. Драч); *А владущі // Монархи київських земель – // Дуби стоять державно-чинні, // Статечно-впевнені, мужчинні, // Вкорінені – не збити з ніг* (І. Світличний).

Образ *дуба,* який асоціювали із чоловіком, царем (князем), а також *калини,* яку пов'язували із дівчиною, жінкою, майже не зазнали переосмислення і в наш час. В українській поезії XX ст. метафоричні моделі *чоловік ↔ дуб, дівчина / жінка ↔ калина* двоспрямовані, тобто *дуб, калина,* можуть виступати і в якості донорської сфери, і в якості реципієнтної сфери відносно сфер *чоловік, дівчина / жінка*. У разі метафоричної проекції з рослин на людину утворюються фітоморфні метафори. В українській поезії XX ст. осмислення чоловіка за аналогією до дуба чи дівчини / жінки за аналогією до калини трапляється рідко: *Іди, іди, наш катоньку, // В комороньку, у хатоньку, // Тягни добро зароблене, // Перлинами оздоблене. // Гвалтуй дочку-калиноньку, // Топчи вдову-билиноньку, // Іди вперед Вкраїною // Огнем, мечем, руїною* (О. Олесь); *(Горький і Коцюбинський) два серця трепетні, високі два уми – // широковітий дуб і ясен тонколистий – // не слави марної, не ситої користі // вони, страждаючи, шукали між людьми* (М. Рильський).

З найдавніших часів походить також зіставлення періодів людського життя із стадіями розвитку рослини: *цвісти* – бути в розквіті сил; *в'янути* – втрачати бадьорість, марніти [6, с. 63, 68]. За аналогією до етапів розвитку рослини, наприклад, осмислює життя людини І. Малкович: *ти теж покинув той імлавий рай // незглибної копальні хромосомів // де – мов жива роса – тріпоче купно // невидиме зерно людей* // (*у щільниках незримих*) // *й піддався легкодухо на життя // прийшов – зацвів – зів'яв – // і – шусть у землю…* Проте частіше поети на основі архетипів творять індивідуально-авторські метафори: *зачорніє в душі старості голе гілля* (М. Зеров), *вже з дерева життя мойого // пожовклий лист* паде, // *а черга днів безперестанно // до тайних меж веде* (В. Свідзинський).

Загалом базова модель *рослина → людина* в українській поезії XX ст. виявляє високу продуктивність. Різні властивості рослини проектуються на людину в цілому, на її тіло, вік, пізнавальні психічні процеси, почуття і емоції тощо. Одним із продуктивних різновидів цієї метафоричної моделі є *дерево → людина*, яка трапляється у поетичних текстах українських митців різних поколінь і виступає основою для творення індивідуально-авторських метафор. Поети осмислюють людину за аналогією до *дерева*: *Ти – ялина, сповнена жаги, // Що росте на вітрі й сонці гінко…* (М. Рильський), *О шахтарі – дерева, що ростуть догори корінням* (В. Голобородько); до *листка дерева*: *а серце так*: *ти ж той листок єдиний // на гілці всеземної деревини* (М. Рильський); до *гілки*: *Мого народу гілочка тернова* (Л. Костенко). Під час метафоричних проекцій такого типу профілюються неоднакові властивості реципієнтних сфер, проте завжди висвічується причетність ліричного героя до загальнолюдського чи національного. Такі метафори часто мають глибокий зміст, що випливає не стільки із значень використаних слів, скільки із усієї суми знань про об'єкти, позначувані цими словами. Так, Д. Павличко в автометафорі "*Я древо твоє, Україно, // Як надійдуть сокира й пила – // Не стати мені на коліно, // А впасти – й згоріти дотла. // Кипить моя зелень яра // В благословеннім теплі, // Розгалужується конара // За тиночки старі й гнилі*" виражає усвідомлення себе невід'ємною частиною України, єднає свою свідомість із вічним процесом розвитку свого народу. У наведеній автометафорі розкривається більша глибина, якщо врахувати, що архетип дерева є основою етнічної та родової пам'яті українців.

Цілком традиційним, заснованим на міфологічних уявленнях є співвіднесення рослини і людини за зовнішніми ознаками: стовбур – тулуб, гілки – руки, сік – кров тощо. У таких випадках метафоризаційні процеси можуть протікати у двох напрямах: *стовбур ↔ тулуб, гілки ↔ руки, сік ↔ кров*. У разі проекції частин рослини на частини тіла людини виникає фітоморфна метафора: *рук гарячих віти* (Б. Рубчак); *почорніє листя моїх долонь* (Б. Рубчак); *в тебе стан – тоненька яворина* (Д. Павличко). Міфологічне підґрунтя має також метафоричний епітет *диригенте свічок, Ваші руки*

гіллясто-нервові (О. Забужко), який утворився шляхом трансформації базової метафоричної моделі *гілки → руки*.

Ці архетипні метафоричні проекції визначили подальші напрями індивідуально-авторських асоціацій. Поети за подібністю до певних рослин або їх частин осмислюють, наприклад, *обличчя*: *облич смуглі соняхи* (І. Калинець), *підводна квітка мого обличчя* (О. Забужко); *рум'янець на обличчі*: *а на обличчі тихомолодому // цвітуть два маки тихомолоді* (М. Вінграновський); *очі*: *і віченьки – сині волошки, // всміхнуться до хмарок ясних* (О. Олесь); *кволі фіялки очей* (М. Йогансен), *чому очей фіалки гаснуть*? (Б.-І. Антонич); *повіки*: *пелюстками повік // відгороджуєш себе* (І. Калинець); *брови*: *комбайнери, хлопці засмаглі*, // з *веселим поглядом з-під колосся брів* (В. Голобородько); *уста*: *а усточка – рожі цвіт* (В. Пачовський), *самотня квітка вуст* (І. Калинець); *волосся*: *коси – жмут ясний пшениці* (О. Олесь); *руки*: *щоночі ти свої лілеї-руки // кладеш на голову мою* (О. Олесь), *ховаючи опуклість лона // в лілеях рук, в лілеях ніг* (Є. Маланюк), *тиха лілея руки* (Б. Олійник); *долоні*: *із пелюсток долонь летять слова у молодість сповиті* (Б.-І. Антонич), *сажа в'ілася чорним глумом // у пелюстки її долонь* (В. Симоненко), *долоня // пелюстка маку // у потиску* (І. Калинець), *коли почорніє листя моїх долонь* (Б. Рубчак); *пальці*: *пальців росисте листя* (Б. Рубчак), *стеблинки пальців* (І. Калинець); *жіночі груди*: *зріють у променях пальців // коханої смаглі кетяги персів* (І. Калинець), *у викоті сукні вже хлянуть підв'ялені дині* (О. Забужко); *жили*: *жил життєгонне вітття // несе неситу снагу* (Б. Рубчак). Реалізацію більшості цих метафоричних проекцій уможливила подібність форми або кольору тієї чи тієї рослини до певної частини тіла людини. Окремі наведені метафори є індивідуально-авторськими утвореннями, а окремі, наприклад *лілеї рук*, *пелюстки долонь*, стереотипними.

В українській поезії ХХ ст. трапляються й інші варіанти метафоризації: *дерево → людина*; *гілки*, або *листки*, або *бруньки*, або *пагінці → діти*: *в упевнених руках підношу я дитя, // прозору бруньку, паросток людини* (М. Бажан); *вона не одна, не одинока, // бо з зеленого тіла пагінець відростає, // що з часом розквітне // червоним дитячим криком* (В. Голобородько).

Субсфера *рослини* часто виступає донором метафоризації таких реципієнтних сфер субсфери *людина*, як *почуття і емоції та їх вияв, пізнавальні психічні явища*. Зокрема у термінах рослин часто осмислюють *душу*: *ні, зерна із садка душі твоєї // ти пронеси крізь бурю і вогонь // у тихому теплі твоїх долонь, // щоб знов колись хтось викохав лілеї* (Ю. Клен), *натхнення вітер гне душі моєї пальму* (Б.-І. Антонич), *ця душа – патетична лілея* (Д. Павличко); *думку*: *цвітуть думки, а на слова скупіше* (Є. Плужник), *набухають соковиті брості // жаги й думок* (А. Малишко); *мрію*: *складаймо в полі радісне багаття // з берези мрій, з омели снів, // – і враз залопотить, немов латаття, // над нами полум'ям років* (Ю. Клен); *любов*: *кладу до ран любові цвіт* (Г. Чубач); сум: *там не цвітуть жовтаві рожі туги* (М. Драй-Хмара); рідше – *волю*: *О Воленько, билинонько моя… // Нема тобі життя на світі!.. // Тверда у нас земля, // Засохнеш на граніті. // А не умреш сама – уб'ють тебе вітри: // На крила схоплять і полинуть… // Закрутять, скрутять і згори // На гострі скелі кинуть* (О. Олесь); *радість*: *золоті зерна радості* (В. Голобородько). Переважна більшість цих метафор, профілюючи різні властивості реципієнтних сфер, виражають позитивну оцінку.

У результаті проектування донорської субсфери *рослини*, зокрема сфер *трав'янисті рослини*, *квіти*, на різні реципієнтні сфери часто профілюються такі властивості, як краса, тендітність, незахищеність, розвиток. Проте в окремих випадках можуть профілюватися і протилежні ознаки, а саме мужність, витривалість. Це визначають властивості донорської сфери, які, проектуючись на реципієнтну сферу, висвітлюють у ній відповідні ознаки: *Ломикаменю, цвіте зоряний, // бідне серце з важкими мандрами*! (А. Малишко). Проектування властивостей донорських сфер *зерно*, *насіння* часто профілює потенційність, непроявлені можливості, сфери *листя* – належність до чогось (наприклад, певного народу), *зелене листя* – оновлення, *сухе листя* – сум.

Субсфера *рослини* виступає донором метафоризації і такої реципієнтної субсфери, як *небо* і *небесні світила*. Властивості рослин українські митці проектують на небо: *глянь, як небо цвіте після бурі* (А. Малишко), *а небо цвіте, мов калина* (Л. Первомайський), *по-осінньому синьо цвітуть небеса* (М. Луків), у результаті чого профілюється ознака яскравого кольору неба. Колірна ознака профільована і в метафорі *небесних кленів обсипалась мідь* (А. Малишко), яка є поетичною інтерпретацією архетипу *де́рева*.

Донорська сфера *рослини* знаходить широке застосування під час метафоризації небесних світил. Так, українські митці ХХ ст. на реципієнтну сферу *зорі* проектують *цикли розвитку рослини*: *тільки зорі цвітуть* (А. Мойсієнко), *в'яжуться гронами* // *зорі* (В. Свідзинський), *спіють зорі понад Сулою* (А. Малишко), *соковиті грона зір* (Б.-І. Антонич, 189), *стиглі зорі падають вночі* (В. Симоненко), профілюючи тим яскравість зірок, їх велику кількість, а також період наприкінці літа, коли відбувається падіння метеоритів. Кожна із наведених метафор, незважаючи на свою оригінальність, пов'язана із архетипним образом Небесного дерева, квітами або плодами якого уявляються зорі.

На реципієнтну сферу *зорі* українські поети ХХ ст. проектують і *окремі частини рослини*: *на голови міщан злітають зорі, наче листя* (Б.-І. Антонич), *тендітні билинки зір* (І. Калинець), *в хмарах потонули зір квітки багряні* (В. Сосюра), *зернини ясних зір* (Д. Павличко); і *конкретні рослини*: *лілеї зір* (Б.-І. Антонич), *ще надворі місяць ходить* // *у трояндах Оріона* (В. Вовк) або *їх плоди*: *хтось розсипав овес у небесній лазурі* (А. Малишко), *між темно-синім листям* // *дозріли цитрини-зорі* (Б. Рубчак).

Аналогічні метафоричні проекції відбуваються і під час метафоризації реципієнтних сфер *місяць* і *сонце*: *паросток місяця* // *проклюнувсь* // *крізь хмару* (А. Мойсієнко), *той місяць, що у небесі,* // *цвіте сумніш від хризантеми* (І. Калинець), *місяць – рожа розквітла* // *тоне в пурпурнім сяйві* (В. Вовк); *вечірнє сонце зацвітає* (І. Жиленко), *спіє сонце гаряче* (А. Малишко), *заходить сонце – рожева квітка* (В. Вовк), *торкаю соця віть* (А. Мойсієнко), *народилось сонце-полуниця* (М. Йогансен), *соця золотий горіх* (Д. Павличко), *Соця зимнього жевріє глід* (М. Вінграновський) та ін. Ці метафори хоч і мають зв'язок із архетипами та міфологією, проте визначальним чинником їх формування була різного роду подібність гештальтів рослин та небесних світил.

Властивості рослин поети проектують також на таку реципієнтну сферу, як *наука*, висвічуючи у такий спосіб вагомість та принадність наукових досягнень: *науки винні грона* (М. Зеров); міцну основу науки: *корінь науки міцний* (М. Зеров), та її потенціал: *сходять зерна наук* // *в гімнах ясній красі* (П. Филипович). За аналогією до рослин, зокрема квітів, українські митці зображують *світло*, *вогні*, *ліхтарі*: *а в місті ліхтарні – червоний мак* (Б.-І. Антонич), *аж день букетом світла гримне в шиби лунко* (Б.-І. Антонич), *люстра – електрична сестра орхідей* (Л. Костенко), *зацвіте автострада доспілими гронами* (І. Драч), профілюючи яскравість та красу їх. Зрідка трапляються випадки проектування властивостей рослин і на такі реципієнтні сфери, як, наприклад, осуд: *огудиння огуди* (І. Калинець), або колядка: *соняшники колядок* // *з яких майже повипадали* // *зернятка слів* (І. Калинець) та ін., засновані на індивідуально-авторських асоціаціях.

Концепти рослин виступали в українській поезії ХХ ст. не тільки донорами метафоризаційних процесів, а й реципієнтами. Найчастіше їх переосмислювали за аналогією до людини. Чи не найбільшим співцем природи, звеличником рослин був в українській поезії ХХ ст. Б.-І. Антонич. Його "Зелена Євангелія" наскрізь пронизана ідеєю пантеїстичного тлумачення природи. У творах Б.-І. Антонича, як і у П. Тичини, звучав багатоголосий зелений гімн природи: *За частоколом –* // *зелений гімн* (П. Тичина), *Струмує гімн рослин, що кличуть про* // *нестримність зросту* (Б.-І. Антонич). Тичинівські партії гаїв (*Арфами, арфами –* // *золотими, голосними обізвалися гаї* (П. Тичина), *хор лісових дзвіночків* (П. Тичина) перетворилися в "Зеленій Євангелії" Б.-І. Антонича на грандіозний концерт: *Із звуку в звук, з клітини у клітину, з шуму* // *ядра одного в шум рясний рослинних хорів* // *електрика натхнення ллється змінним струмом*, // *билини тонів вигинаючи угору*. В Б.-І. Антонича ідея органічної єдності людини і природи була розвинена до масштабів поетичної концепції всієї творчості. Метафорично осмислюючи рослини, поет майстерно поєднував зорові й слухові відчуття, дотикові й смакові, абстрактне передавав через конкретне, зміщував локативні й темпоральні характеристики. У "Зеленій Євангелії" метафора Б.-І. Антонича ускладнилася, психологізувалася. "Він подолав витворену фантазією музичну гармонію космосу, місце причалу своїх дум і свого існування, і побачив у природі своєрідне віддзеркалення людського "марнотного світу", – зазначає М. Ільницький [4, с. 106].

Під час метафоризації рослин українські поети ХХ ст. часто застосовували синестезію – асоціювали чуття, які належать до різних рівнів сприймання. Такий спосіб творення набув популярності на початку ХХ ст. у неоромантиків і символістів, які намагалися передати сприйняття

природи через гру звуків і барв, та був підхоплений і розвинутий модерністами молодших поколінь. Так, І. Драч зображував цвітіння бузку, розмаїття його кольорів за допомогою слова, яке функціонує в музичній сфері і пов'язане із звучанням, в результаті цього барва ставала звуком. Підставою для такої метафоричної проекції є асоціативні зв'язки між кольорами і музичними звуками, що й спричинилося до появи у світовій культурі так званої кольорової музики. І. Драч осмислював цвітіння бузку як музику кольорів: *Бузком коло Видубичів – оркестром шаленого кольору, // В якому вщерть попеліють потужні, тугі кольори*. Митець у такий спосіб відкривав перед читачем ще одну грань описуваного об'єкта, давав уяві можливість сприйняти його у багатстві не тільки кольорів, а й звуків. У цьому зв'язку варто згадати вірш Б.-І. Антонича "Концерт", у якому все життя природи зображене як гра симфонічного оркестру. Досягав цього митець різними способами: симфонічним принципом розгортання художнього задуму, ритмомелодикою строфи, синестезією тощо. У метафорах Б.-І. Антонич поєднував зорові враження із слуховими і, навпаки, слухові із зоровими. В іншому своєму творі митець зобразив цвітіння як *концерт квіття*.

Колір і запах у метафоричному осмисленні бузку поєднувала і Л. Костенко: *ліловим чадом туманіє без*, а Д. Павличко описував цвітіння бузку за допомогою дієслів із звуковою семантикою: *Гримів бузок, як спалах неба, коло хати*.

Своєрідністю метафоризації рослин характеризується творчість І. Калинця. За словами М. Ільницького, попри ідейно-тематичний перегук з О. Лятуринською і поетикальну близькість з В. Голобородьком, І. Калинець найбільш споріднений з Б.-І. Антоничем. Виявляється це у "проекції образу в широкий простір ідей" [4, с. 279]. У циклі "Зільник" кожна рослина (*первоцвіт, калюжниця, купальниця, сон-зілля, фіалка, чимерник, татарник, кадильник, плакун-трава, троянда, катран, пізньоцвіт, барвінок*) осмислена через якусь свою важливу функцію й ізольовано від природи. Ланцюги асоціацій розгортаються в історичну, біблійну, мистецьку, моральну, побутову та інші сфери. "В цих поетичних метафоризаціях збігаються елементи ритуального дійства язичницьких часів, народні повір'я, мистецькі асоціації, історичні алюзії тощо," – зазначає М. Ільницький [4, с. 277]. Так, про фіалку митець пише: *добродійко // хто ж як не ви // був окрасою богеми*, а далі говорить про *ті часи // коли й без золотої // діадеми // королевою салонів // упізнавали вас*. Сон-зілля з однойменної поезії веде монолог, в якому розповідає про себе: *шию кутаю // пухнастим шалем // поселяюся тільки на сухому*, а потім, відповідно до українського повір'я, пропонує: *ото кладіть // звечора під голову* // мою утопію // *про рай-сни // бо тільки я // можу вгамовувати // шал світу*.

У метафорах І. Калинець зближує асоціації із різних, часом досить віддалених сфер, що робить їх інтелектуально напруженими й поетично наснаженими. Для метафоризації поет обирає такі рослини, назви яких конотовані та можуть виступати маркерами інтертекстуальності. Рослина купальниця, наприклад, в уяві миця асоціювалася із богинею Венерою "*з білопіни // рожевої мушлі*", зображеною італійським художником Ботічеллі на картині "Народження Венери" (*німіє // квітковий Ботічеллі* (І. Калинець). Індивідуально-авторське осмислення цієї рослини у процесі розгортання набуло масштабності й переросло в концептуальну метафору. "Венера, яка народжується, сама виступає втіленням ідеї животворчого начала", – підкреслює М. Ільницький [4, с. 281]. Розширення семантичного обсягу метафори, актуалізація через асоціативні зв'язки різних сфер людського пізнання характеризують переважну більшість поезій "Зільника".

Отже, концепти рослин в українській поезії ХХ ст. часто виступають у ролі донорських сфер метафоризаційних процесів, у результаті чого виникають фітоморні метафори. Вектор таких метафоризацій спрямований переважно на реципієнтні сфери людський організм, особистість (концептосфера *людина*), небо і небесні світила (концептосфера *природа*). В основі більшості фітоморфних метафор української поезії ХХ ст. лежать метафоричні архетипи, проте є серед них і значна кількість індивідуально-авторських утворень.

Концепти рослин виступають в українській поезії ХХ ст. також у ролі реципієнтних сфер метафоризаційних процесів. У такому разі вони здебільшого постають олюдненими, тобто основною донорською сферою їх метафоризації виступає людина. Такі метафори трапляються у творчості усіх письменників, але найбільше їх у поезіях Б.-І. Антонича та І. Калинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко – К.: Вища школа, 1980. – 246 с
2. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. – Кн. I, II / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов – Тбилиси : Изд. Тбилисского ун-та, 1984. – 1330 с.
3. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / [упоряд/, передмова та переклади М. Москаленка]. – К. : Дніпро, 1988. – 293 с.
4. Ільницький М. На перехрестях віку : [у трьох кн.] / М. Ільницький – К. : Вид. Дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – Кн. II. – 2008. – 703 с.
5. Попович М. В. Мировоззрение древних славян / М. В. Попович – К. : Наук. Думка, 1985. – 167 с.
6. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / Фрейденберг О. М. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.

The article describes various types of fitomorphic metaphors. It briefly analyses their connection with primary mythological worldview. It reports that poets' usage of fitomorphic metaphors in the last century poetry can be explained not only by individual author's preference, but also due to cultural paradigm of a certain period, literature school to which a poet belonged, literature movements and directions.

Key words: metaphor, fitomorphization, fitomorphic metaphor, poetical archetypes.

О. М. Польщикова

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості гіперо-гіпонімічних відношень в українській телекомунікаційній термінології. Здійснено аналіз структури родо-видових зв'язків та наведено характерні приклади гіперо-гіпонімічних груп, що функціонують у терміносистемі телекомунікаційної галузі.

Ключові слова: телекомунікаційна термінологія, гіперонім, гіпонім, родо-видові зв'язки.

Цілісність і системність термінології телекомунікаційної галузі підтверджують різноманітні лексико-семантичні відношення між її складовими, зокрема гіперо-гіпонімічні (родо-видові) зв'язки.

Питання, пов'язані з родо-видовими відношеннями у фаховій лексиці, неодноразово привертали увагу науковців. Особливості вияву гіперо-гіпонімічних відношень у податковій термінології досліджено в статті О. Чорної [11]. Гіперо-гіпонімію української гомеопатичної термінології окреслено в праці Т. Луковенко [4]. Розвиток відношення „рід – вид" в українській термінології нафтогазової промисловості проаналізувала С. Дорошенко [1]. Утворення гіпонімів серед лексем військової форми одягу висвітлено в роботі Н. Яценко [12]. В українській термінології телекомунікаційної галузі гіперо-гіпонімічні відношення ще не були предметом ґрунтовного наукового аналізу, що зумовлює **актуальність** порушеної проблеми.

Метою статті є виявлення гіперо-гіпонімічних відношень в українській телекомунікаційній термінології.

Гіперо-гіпонімія наявна в будь-якій фаховій лексиці, бо „у вираженні родо-видових відношень насамперед виявляється системний характер термінології" [12, с. 48].

Без виявлення гіперо-гіпонімічних відношень описання системної організації термінології є неможливим [1, с. 98]. Гіперо-гіпонімічна систематизація є важливою й для лексикографічної роботи, бо принцип організації словника будь-якого типу ґрунтується на визначенні слова через родову і видову відмінність [11, с. 103]. Родо-видові відношення охоплюють усю лексику [5, с. 86].

Терміни-гіпоніми (видові поняття) з усіма ознаками формують значення терміна-гіпероніма (родового поняття). Водночас „гіперонім із додатковими значеннєвими ознаками робить зміст видового поняття ширшим за родове, а обсяг – вужчим, що зумовлено кількісною перевагою семантичних компонентів у значенні гіпонімів порівняно з гіперонімами" [4, с. 147].

У гіперо-гіпонімічні групи об'єднано терміни, які „виражають ту саму семантичну ознаку з різним ступенем конкретизації"[1, с. 92]. Так, лексема *телекомунікації*, що вживається на позначення „передавання, випромінювання або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах" [2], виступає гіперонімом до гіпонімів *телекомунікації загального користування*, *відомчі телекомунікації*, *спеціальні телекомунікації*, *телекомунікації подвійного використання*. Термін *послуга* зі значенням „продукт діяльності оператора або провайдера